

החידוש היומי

חידוש יומי בדף היומי

מדוע לא לימד ריב"ז לראב"ע אחר שכבר לימדו בעבר

איתא בגמרא במסכת חגיגה (יד:): תנו רבנן, מעשה ברבן יוחנן בן זכאי שהיה רוכב על החמור והיה מהלך בדרך, ורבי אלעזר בן ערך מחמר אחריו. אמר לו, רבי, שנה לי פרק אחד במעשה מרכבה. אמר לו, לא כך שניתי לכם ולא במרכבה ביחיד אלא אם כן היה חכם מבין מדעתו. אמר לו, רבי, תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתי. אמר לו, אמור. מיד ירד רבן יוחנן בן זכאי מעל החמור ונתעטף וישב על האבן תחת הזית. אמר לו, מפני מה ירדת מעל החמור. אמר, אפשר אתה דורש במעשה מרכבה ושכינה עמנו, ומלאכי השרת מלוין אותנו, ואני ארכב על החמור. מיד פתח רבי אלעזר בן ערך במעשה מרכבה, ודרש, וירדה אש מן השמים וסיבבה כל האילנות שבשדה כו' נענה מלאך מן האש ואמר, הן הן מעשה המרכבה. עמד רבן יוחנן בן זכאי ונשקו על ראשו, ואמר, ברוך ה' אלקי ישראל שנתן בן לאברהם אבינו שיודע להבין ולחקור במעשה מרכבה. יש נאה דורש ואין נאה מקיים, נאה דורש, אתה נאה דורש ונאה מקיים. אשריך אברהם אבינו שאלעזר בן ערך יצא מחלצוך.

המהרש"א מקשה [וכה"ק רבים מרבתינו האחרונים], כיון שסבר ריב"ז שאין ראוי ר"א בן ערך להודיע לו מעשה מרכבה, כיון שאינו חכם ומבין מדעתו. אם כן כיצד לימד אותו כבר קודם לכן במעשה מרכבה, כמו שאמר ר"א בן ערך "תרשיני לומר לפניך דבר אחד שלמדתי" - הרי שכבר לימדו קודם לכן. וישב המהרש"א על פי המבואר בגמרא בשבת (קמז:): שרבי אלעזר בן ערך טעם מחמרא דפרוגייתא ומיא דדיומסת, ועל ידי זה נמשך אחריהם ושכח תלמודו, עד שקרא 'החרש היה לבס' תחת 'החדש הזה לכם', ובקשו חכמים רחמים עליו וחזר תלמודו. ולפ"ז ביאר המהרש"א שריב"ז לימד את ראב"ע קודם ששכח תלמודו, אך אחר ששכח תלמודו היה סבור ריב"ז ששוב אינו חכם ומבין מדעתו, עד שהזכיר לו ר"א בן ערך לימודו שלימדו כבר. [ויש להעיר על מה שהוצרך המהרש"א להוסיף שהזכיר לו ר"א בן ערך לימודו, כי באמת בסוגיא לא מבואר שריב"ז מסר לו מעשה מרכבה, אלא רק שמע מה שאמר ראב"ע. ועוד יש להעיר שבגמרא שם מבואר שחכמים בקשו עליו רחמים וחזר תלמודו, ואולי סבר ריב"ז שמ"מ עדיין לא שב לדרגתו הקודמת, או שלא ידע מכך].

ובחידושי רבינו אליהו גוטמכר דקדק מכל מהלך הסוגיא שבודאי חידש ראב"ע מעצמו דרשה זו, שאל"כ לענין מה ביקש ממנו שירשה לו שיאמר הדברים האלו לפניו, וכי עשה כן כדי לידע אם עדיין זוכר את שיעורו של רבו [ואולי לכן הוסיף המהרש"א שריב"ז חזר בו מדעתו שלא למסור מעשה מרכבה לראב"ע, כדי לבאר שלשם כך עשה זאת ראב"ע לגלות לפני רבו שזוכר תלמודו]. וכן מה שביאר לו את טעם ירידתו מהחמור 'אפשר אתה דורש במעשה מרכבה', שלשון 'דורש' רחוק מאד להעמיס בו שדורש במה שכבר שמע ממנו. וכן מה שנשקו על ראשו, ואם רק חזר על מה שלמד ממנו לא שייך שינשקו בשביל זה על ראשו. וכן הוסיף להקשות כקושיית המהרש"א שאם אכן כבר דרש ריב"ז בפני ראב"ע במעשה מרכבה, מה ראה עתה לחוש שאינו מבין מדעתו ולא חפץ ללמדו.

פסק השו"ע לומר על שמועה שמזכיר בפני רבו 'כך לימדנו רבינו'

ואמנם בשו"ע (יו"ד סימן רמב סכ"ג) פסק: כל זמן שמזכיר שמועה בפניו אומר לו כך לימדנו רבינו. ובלבוש (שם) העתיק פסק השו"ע בתוספת תיבות: וכל זמן שמזכיר שמועה בפניו ששמעה ממנו, יאמר לו כך לימדנו רבינו. ותמה ר"א גוטמכר שמסוגייתנו מבואר להדיא שאומר לרבו 'לימדתי' אף על שמועה שלא למדה.

ואכן כך מביא הגר"א על אתר (ס"ק נט): סנהדרין (צט): וזהו שכתוב בפ"ק דמועד קטן (ט). ובפרק ב' דחגיגה (יד:): 'לימדנו רבינו', אע"פ שלא לימדו ממנו זה. וכן בחלק (סנהדרין קא). ושאר מקומות, ע"כ. הרי להדיא שלמד הגר"א פסק השו"ע אף על דבר שלא למד מרבו, והביא ראיה לכך מסוגייתנו. ואמנם מדברי המהרש"א מבואר שלא למד כן סוגייתנו, שהרי לדברי הגר"א סרה קושיית המהרש"א, שכן ריב"ז מעולם לא לימד מעשה מרכבה לראב"ע, ורק ראב"ע הבין מדעתו ודרש כן.

ראיות הגר"א מדברי הגמרא בסנהדרין וביאורי המהרש"א

והנה תחילה ציין הגר"א למקור הדין בגמרא בסנהדרין (צט):. והגמרא שם מבארת (לפי אחת השיטות בגמרא) ש'אפיקורוס' הוא, "כגון דיתבי קמיה רביה, ונפלה ליה שמעתא בדוכתא אחריתי [- שנזכר בשמועה שנאמרה במקום אחר], ואמר: 'הכי אמרינן התם', ולא אמר 'הכי אמר מר'". וחוסר כבוד זה כלפי רבו, מחשיבו 'אפיקורוס'. ולמד הגר"א שכוונת הגמרא היא בסתמא, אף באופן שלא רבו למדו שמועה זו, אך מכל מקום כיון 'דיתבי קמיה רביה' - יש לו לאומרה בלשון זו.

והמהרש"א (ח"א שם) ביאר באופן אחר, שמדובר באופן שהשמועה הזו יצאה מתוך משא ומתן בין הרב לתלמידו, ואותו תלמיד תולה הדבר בשניהם, ואע"פ שהדבר אמת מכל מקום אפיקורותא הוא לתלות הדבר גם בו - אלא יתלה הדבר ברב לחוד ד'הכי אמר מר'. ובמשמר הלוי (חגיגה שם), ביאר שהמהרש"א אזיל בזה לשיטתו שהוא סובר בסוגיין שלא שייך לומר 'לימדתי' לרב על שמועה שלא למדו, ולכן הוצרך לפרש שם הגמרא באופן שאכן רבו לימדו זאת, אלא שהשמועה יצאה מבין שניהם, ובכה"ג יש לו לתלות הכל בדברי הרב.

והגר"א הוסיף עוד שהלשון האמורה במועד קטן ובחגיגה 'לימדנו רבינו' אמרו כן אע"פ שלא לימדו ממנו, ועל כך הוסיף "וכן בחלק ושאר מקומות". במקצת דפוסים הובא שכוונת הגר"א למקור נוסף

אמירת
'לימדנו
רבינו'
על דבר
שלא
לימדו

יום רביעי כב אדר א

חגיגה דף יד

להצטרפות לקבלת החידוש
a8843414@gmail.com

מהגמרא בסנהדרין (קא.) שכן בגמרא בדף צ"ט לא מוזכרת לשון זו, ולכן פירשו שכוונת הגר"א לבאר שכן הוא גם כוונת הגמרא בדף ק"א ע"א שם מוזכר לשון 'לימדנו רבינו'.

וכך איתא שם בגמרא: אמר רבה בר בר חנה, כשחלה רבי אליעזר נכנסו תלמידיו לבקרו... התחילו הן בוכין ורבי עקיבא משחק. אמרו לו, למה אתה משחק. אמר להן, וכי מפני מה אתם בוכים. אמרו לו, אפשר ספר תורה שרוי בצער ולא נבכה. אמר להן, לכך אני משחק, שכל זמן שאני רואה רבי שאין יינו מחמיץ ואין פשתנו לוקה ואין שמנו מבאיש ואין דובשנו מדביש, אמרתי שמא חס ושלום קיבל רבי עולמו, ועכשיו שאני רואה רבי בצער אני שמח. אמר לו, עקיבא, כלום חיסרתי מן התורה כולה, אמר לו, לימדתנו רבינו "כי אדם אין צדיק בארץ אשר יעשה טוב ולא יחטא" (קהלת ז ב).

נידון התורה לשמה באמירת 'לימדנו רבינו' על פסוק מן התורה

יש שהעירו (יוסף דעת סנהדרין שם) שלכאורה אין ראייה מגמרא זו שאומרים לשון זו אף כשרבו לא למדו, כי שמא אכן רבו הוא שלמדו זאת. אמנם כעין זה כבר העיר המהרש"א על אתר: "אע"ג דקרא הוא". דהיינו, שלכאורה מה שייך לשון 'לימדנו' כיון שהוא פסוק מפורש. וביאר המהרש"א: אמר לו בלשון הזה, כדרך שאלת ותשובת התלמיד לרב. ואם כן, אפשר לפרש שאף הגר"א הביא זאת כמקור לדברי השו"ע, שכן לאור פסקו של השו"ע שאף כשלא שמע שמועה מרבו, מכל מקום כן דרך הכבוד לומר 'לימדנו' וזהו 'דרך שאלת ותשובת התלמיד לרב' - ממילא ה"ה שעל דבר הנלמד מפסוק נופל לשון 'לימדנו' בשיחת תלמיד לרבו.

ודן בדבר בשו"ת תורה לשמה (סימן רמט): והנה נסתפקנו, אם הוצרך להביא לו פסוק, אם גם כן צריך לומר למדתנו רבינו, או דילמא כיון שהוא פסוק כתוב בתנ"ך אין צריך לכבדו בלשון הזה, אלא יאמר הפסוק בסתם ואין בזה גנאי לרבו. ובפרט אם רבו לא למדו אלא תורה שבעל פה. ואדרבה יש לדון לאיך גיסא, שבכך עושה רבו 'מקרי דרדקי' ואין זה כבוד לרבו, כי מלמדי תינוקות למקרא הם אנשים פשוטים. ופשט הבן איש חי: גם בזה צריך לומר 'לימדנו רבינו', ואין בזה גרעון כאשר חשבתם, והכי איתא בגמרא דסנהדרין שאמר רבי עקיבא לרבי אליעזר: לימדתנו רבינו, כי אדם אין צדיק בארץ וכו'.

הארת המשמר הלוי שבג' מקומות פירש המהרש"א דלא כהגר"א

והנה, הגר"א ציין בדבריו עוד לדברי הגמרא בפרק קמא דמועד קטן, ובדפוסים ישנים הוסיפו כמקור דבריו את דברי הגמרא בדף ז' ע"ב, שם נאמר: ואמר ר' חייא, דנתי לפני רבי, לימדתנו רבינו, יותם לא היה לו לעוזיהו אלא בימי חלוטו [- שע"כ ילדו כמצורע]. והעיר על כך המשמר הלוי, שפי הנראה הוא טעות הדפוס, כיון שה'לימדתי' שם באמת יש לומר שלמד ממנו.

ולכן כתב שצ"ל שכוונת הגר"א לדברי הגמרא בדף ט' ע"א, שם מסופר על ר' יונתן בן עסמי ורבי יהודה בן גרים שבאו ליפטר מרבי שמעון בר יוחאי יום אחר יום, וכששאלם מדוע שבו ונפטרו ממנו בשנית, השיבוהו: למדתנו רבינו, תלמיד שנפטר מרבו ולן באותה העיר צריך ליפטר ממנו פעם אחרת, ואמרו לו מקור הדין, ושוב אמר רשב"י לבנו: בני אדם הללו אנשים של צורה הם, זיל גביהו דליברכוך. ומהמו"מ ביניהם נראה שלא למדו ממנו דבר זה, ואעפ"כ אמרו לו 'לימדנו רבינו', ומכאן ראייה לפסק השו"ע שלעולם כשאומר שמועה בפני רבו יאמר לו 'לימדנו רבינו' [וכך שינו הגירסא בדפו"ח].

והמהרש"א (ט: ד"ה א"ל) ביאר שכששאלם מדוע חוזרים ונפטרים ממנו בשנית, "אמר להן כן לחדודי, שהרי הוא למדס דצריך ליפטר ממנו פעם אחרת". הרי שהמהרש"א ביאר דברי הגמרא כפשוטם שאמרו לו לשון 'לימדנו' לפי שאכן הוא למדס, ולכן הוצרך המהרש"א לפרש שאמר להם כן לחדודי. והסיק המשמר הלוי: ואם כן מצאנו ג' פעמים במהרש"א שלית ליה האי דינא, ולהגר"א הפירוש בכל המקומות הוא שאע"פ שלא למד דבר זה מרבו מ"מ צריך לומר לימדנו רבינו.

אך יש להעיר על כל דבריו הנפלאים, שכן המהרש"א בסוגיין מוסיף וכותב ביאור נוסף בכך שאמר רבי אלעזר בן ערך דבריו בלשון זו: ועוד יש לומר, שמדרך ענוה אמר רבי אלעזר בן ערך דבר שלמדתי אף שלא למד ממנו. הרי שגם המהרש"א מציע אפשרות זו, אם כן מפרשה מגדר ענוה ולא מחובת התלמיד לרבו, כמשמעות פסק השו"ע.

הערת הגר"א גוטמכר כיצד מותר לומר 'לימדנו רבינו' ולהוציא דבר שקר מפי

ומכל מקום העיר ר"א גוטמכר, על עיקר הדין, כיצד באמת עשה כן ראב"ע ושיקר לפני ריב"ז ואמר 'לימדתי' בשעה שכלל לא לימדו דבר זה. וכיצד פסק השו"ע שלעולם יאמר תלמיד לרבו 'לימדתי' אף על שמועה שלא שמע ממנו מעולם. ואף שבגמרא בבבא מציעא (כג:) מבואר שמותר לתלמיד חכם לשנות ב'מסכתא', היינו שמותר לומר על דבר ששנה כאילו לא שנה, והטעם כי בכך אינו שקר גמור, שהרי אפשר לפרש כוונתו שלא למד הדבר על בוריו עד עומק ההלכה, ואין זה שקר כי אף מי שלומד לעומק עדיין אין סוף בא - ומי שכחו יפה יותר בלימוד ימצא עוד עומק יותר. אבל בנידון דידן שאומר ממך למדתי ולא למדו ממנו, הרי שקר הוא דובר.

וביאר, שאכן גם כאן כוונתו כעין זה, דהיינו שבאמת שמועה זו עצמה לא שמעה מפי רבו, אך לולי שהיה רבו מורה לו שרשי התורה, ומלמדו כיצד לסדר המערכות ולחדש החידושים, לא היה בא לידי חידוש זה. וכמו שאמר רבי עקיבא על אשתו "שלי ושלכם שלה היא" (כתובות סג.), כל שכן שיכול לומר לרבו 'לימדתי רבינו' וכוונתו שהוא הרגילו ללמוד בדרך זו ומכחו בא לידי חידוש זה.

ואמנם לפי דבריו יש לשוב ולדון אם מותר לומר לשון 'לימדנו' על פסוק מן התורה שלא למדו מפייו, שכן בכה"ג לא ניתן לפרש שמכח רבו למד הפסוק - כיון שהוא מקרא מפורש מן התורה, ויל"ע.

"באמת
שמועה זו
עצמה לא
שמעה מפי
רבו, אך
לולי שהיה
רבו מורה
לו שרשי
התורה,
ומלמדו
כיצד לסדר
מערכות
החידושים -
לא היה בא
לידי חידוש
זה"

להנצחות והקדשות

נא לפנות למייל
המערכת
תודה רבה